

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی

گروه روان‌شناسی کودکان با نیازهای خاص

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روان‌شناسی کودکان با نیازهای خاص

بررسی کارآیی مدل پردازش اطلاعات اجتماعی در پیش‌بینی مشکلات رفتاری

دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر اصفهان

استاد راهنما:

دکتر احمد عابدی

استادان مشاور:

دکتر احمد یارمحمدیان

دکتر امیر قمرانی

پژوهشگر:

عبدالحسین شمسی

خردادماه ۱۳۹۲

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

سپاس...

نخست خالق هستی، خداوند عزوجل را
سپاس گویم که هرگاه چیزی را از او
می خواهم عطا می کند و آنگاه که امیدی
به او دارم، امیدم را ناامید نمی گرداند و
در لحظه لحظه زندگی ام، در سختی و
ناملایمات، در شادی و لذت‌ها در کنارم
از ازل تا به ابد خواهد بود.

با سپاس و قدردانی از جناب آقای دکتر احمد
عابدی، استاد راهنمای محترم و نیز از جناب
آقای دکتر احمد یار محمدیان و جناب آقای دکتر
امیر قمرانی، استادان مشاور گرامی که در به
انجام رساندن این تحقیق از هیچ کوششی دریغ
نورزیدند.

بی شک بدون راهنمایی‌ها ارزنده علمی و عملی
این عزیزان، انجام این مهم میسر نبود.

تقدیم به

روح مرحوم پدرم و وجود پرمهر مادر
بزرگوارم و همسرم که محبت‌های بی‌دریغش
گرمابخش و پشتیبان همه‌ی لحظه‌های زندگی من
است و عزیزانی که حمایت‌های دلگرم‌کننده
ایشان مرا در تمام لحظات زندگی یاری نموده
است...

چکیده

یکی از روزآمدترین مدل‌های شناختی در حوزه تعاملات بین فردی، مدل شناختی پردازش اطلاعات اجتماعی می‌باشد. این مدل از رهگذر تعاملات اجتماعی موفق به بررسی علل و پیشگیری مشکلات عاطفی و رفتاری کودکان و نوجوانان شده است. در این راستا، هدف پژوهش حاضر عبارت از بررسی کارایی مدل پردازش اطلاعات اجتماعی در پیش‌بینی اختلالات رفتاری کودکان است. روش مورد استفاده در این پژوهش توصیفی از نوع همبستگی (تحلیل رگرسیون) است. نمونه مورد استفاده در این پژوهش ۱۰۰ نفر از دانش‌آموزان مقطع ابتدایی بودند که به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای از نواحی مختلف آموزش و پرورش شهر اصفهان انتخاب شدند ابزار پژوهش عبارت از پرسشنامه مشکلات رفتاری اخنباخ و داستان‌های اجتماعی برایان و تورکاسیا بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از رگرسیون چندمتغیره (گام به گام) استفاده شد. نتایج نشان داد که مدل پردازش اطلاعات اجتماعی می‌تواند اختلالات رفتاری از جمله پرخاشگری، اختلال سلوک، اختلال نافرمانی مقابله‌ای و ADHD را در سطح معناداری $p \leq 0/0001$ پیش‌بینی کند، ولی توانایی پیش‌بینی افسردگی و اضطراب کودکان را ندارد. به عبارت دیگر، دانش‌آموزانی که در پردازش اطلاعات اجتماعی نمرات کمتری کسب کرده بودند اختلالات رفتاری برونی شده را به میزان بیشتر نشان می‌دادند. بر اساس یافته‌های حاصل از پژوهش می‌توان گفت که مدل پردازش اطلاعات می‌تواند اختلالات رفتاری برونی شده کودکان را پیش‌بینی کند. در مجموع نتایج حاصل از این پژوهش کارایی مدل پردازش اطلاعات اجتماعی را در پیش‌بینی اختلالات رفتاری برونی شده تأیید نمود.

واژگان کلیدی: مدل پردازش اطلاعات اجتماعی، مشکلات رفتاری، پیش‌بینی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱	مقدمه	۱
۲-۱	بیان مساله	۲
۳-۱	اهمیت پژوهش	۷
۴-۱	اهداف پژوهش	۸
۴-۱-۱	هدف اصلی	۸
۴-۱-۲	اهداف فرعی	۸
۵-۱	سوالهای پژوهش	۸
۵-۱-۱	سوال اصلی	۸
۵-۱-۲	سوالات فرعی	۸
۶-۱	تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها	۹
۶-۱-۱	تعاریف مفهومی	۹
۶-۱-۱-۱	اختلالات رفتاری	۹
۶-۱-۱-۲	پردازش اطلاعات اجتماعی	۹
۶-۱-۲	تعاریف عملیاتی	۹
۶-۱-۲-۱	اختلالات رفتاری	۹
۶-۱-۲-۲	پردازش اطلاعات اجتماعی	۱۰

فصل دوم: پیشینه تحقیق

۱-۲	مقدمه	۱۱
۲-۲	بخش اول	۱۳
۲-۲-۱	طبقه‌بندی اختلالات رفتاری بر اساس دیدگاههای مختلف	۱۳
۲-۲-۲	رویکردهای نظری به اختلالات رفتاری کودکان	۱۴
۲-۲-۳	اختلالات عاطفی - رفتاری	۱۸
۲-۲-۳-۱	اختلال نقص توجه/ بیش‌فعالی - تکانشگری	۱۸
۲-۲-۳-۲	تعریف	۱۸
۲-۲-۳-۳	ملاک‌های تشخیصی	۱۸

۱۹ ۴-۳-۲-۲ توصیف نشانه‌های اصلی ADHD
۲۰ ۵-۳-۲-۲ همه‌گیرشناسی
۲۱ ۶-۳-۲-۲ سبب‌شناسی
۲۲ ۴-۲-۲ اختلال سلوک
۲۲ ۱-۴-۲-۲ تعریف
۲۳ ۲-۴-۲-۲ ملاک‌های تشخیصی
۲۴ ۳-۴-۲-۲ همه‌گیرشناسی
۲۵ ۴-۴-۲-۲ سبب‌شناسی
۲۵ ۵-۲-۲ اختلال نافرمانی مقابله‌ای (ODD)
۲۵ ۱-۵-۲-۲ تعریف
۲۶ ۲-۵-۲-۲ ملاک‌های تشخیصی
۲۸ ۳-۵-۲-۲ همه‌گیرشناسی
۲۸ ۴-۵-۲-۲ سبب‌شناسی
۲۹ ۶-۲-۲ اضطراب
۲۹ ۱-۶-۲-۲ تعریف
۲۹ ۲-۶-۲-۲ اختلالات اضطرابی در DSM-IV
۳۰ ۳-۶-۲-۲ همه‌گیرشناسی
۳۰ ۴-۶-۲-۲ سبب‌شناسی
۳۱ ۷-۲-۲ افسردگی
۳۱ ۱-۷-۲-۲ تعریف
۳۲ ۲-۷-۲-۲ ملاک‌های تشخیصی
۳۴ ۳-۷-۲-۲ همه‌گیرشناسی
۳۴ ۴-۷-۲-۲ سبب‌شناسی
۳۵ ۳-۲ بخش دوم
۳۵ ۱-۳-۲ پردازش اطلاعات اجتماعی
۳۵ ۲-۳-۲ مدل پردازش اجتماعی
۳۶ ۳-۳-۲ توصیف و تبیین مدل پردازش اطلاعات اجتماعی
۳۹ ۴-۳-۲ کاربردهای مدل پردازش اطلاعات اجتماعی

۴۱	۴-۲ بخش سوم.....
۴۱	۱-۴-۲ پیشینه پژوهش.....
۴۲	۱-۴-۲-۱ تحقیقات داخل کشور.....
۴۲	۲-۴-۲-۱ تحقیقات خارج کشور.....
۴۵	۵-۲ جمع‌بندی.....

فصل سوم: روش تحقیق

۴۶	۱-۳ مقدمه.....
۴۶	۲-۳ طرح کلی پژوهش.....
۴۶	۳-۳ جامعه آماری.....
۴۶	۴-۳ حجم نمونه و روش نمونه‌گیری.....
۴۷	۵-۳ ابزار پژوهش.....
۴۷	۱-۵-۳ داستان‌های اجتماعی.....
۴۸	۲-۵-۳ پرسشنامه اختلالات عاطفی - رفتاری (فرم معلم TRF).....
۴۹	۶-۳ شیوه اجرای پژوهش.....
۴۹	۷-۳ تجزیه و تحلیل داده‌ها.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۵۰	۱-۴ مقدمه.....
۵۱	۲-۴ یافته‌های توصیفی پیرامون نمونه تحقیق.....
۵۷	۳-۴ تحلیل توصیفی و استنباطی سؤالات تحقیق.....
۵۷	۱-۳-۴ سؤال اصلی تحقیق.....
۵۸	۲-۳-۴ سؤال فرعی اول.....
۶۰	۳-۳-۴ سؤال فرعی دوم.....
۶۱	۴-۳-۴ سؤال فرعی سوم.....
۶۳	۵-۳-۴ سؤال فرعی چهارم.....
۶۴	۶-۳-۴ سؤال فرعی پنجم.....
۶۶	۷-۳-۴ سؤال فرعی ششم.....
۶۷	۸-۳-۴ سؤال فرعی هفتم.....

عنوان

صفحه

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۶۹	۱-۵ خلاصه طرح و نتایج پژوهش.....
۷۰	۲-۵ بحث در یافته‌ها.....
۷۰	۱-۲-۵ سؤال اصلی پژوهش.....
۷۱	۲-۲-۵ سؤال فرعی اول.....
۷۳	۳-۲-۵ سؤال فرعی دوم.....
۷۴	۴-۲-۵ سؤال فرعی سوم.....
۷۶	۵-۲-۵ سؤال فرعی چهارم.....
۷۷	۶-۲-۵ سؤال فرعی پنجم و ششم.....
۷۸	۷-۲-۵ سؤال فرعی هفتم.....
۸۰	۳-۵ محدودیت‌های پژوهش.....
۸۰	۴-۵ پیشنهادهای پژوهش.....
۸۰	۱-۴-۵ پیشنهادهای پژوهشی.....
۸۱	۲-۴-۵ پیشنهادهای کاربردی.....
۸۲	پیوست ۱.....
۸۳	پیوست ۲.....
۸۷	پیوست ۳.....
۹۲	منابع و مأخذ.....

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل ۱-۲ مدل پردازش اطلاعات اجتماعی پیشنهادی توسط کریک و داج (۱۹۹۴).....	۳۹
شکل ۱-۴ نمونه تحقیق به تفکیک پایه.....	۵۱
شکل ۲-۴ نمونه تحقیق به تفکیک سن.....	۵۲
شکل ۳-۴ نمونه تحقیق به تفکیک شغل پدر.....	۵۳
شکل ۴-۴ نمونه تحقیق به تفکیک شغل مادر.....	۵۴
شکل ۵-۴ نمونه تحقیق به تعداد فرزندان خانواده.....	۵۵
شکل ۶-۴ نمونه تحقیق به تعداد فرزندان خانواده.....	۵۶

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول ۱-۴ نمونه تحقیق به تفکیک پایه تحصیلی.....	۵۱
جدول ۲-۴ نمونه تحقیق به تفکیک سن دانش‌آموزان.....	۵۲
جدول ۳-۴ نمونه تحقیق به تفکیک شغل پدر.....	۵۳
جدول ۴-۴ نمونه تحقیق به تفکیک شغل مادر.....	۵۴
جدول ۵-۴ نمونه تحقیق به تفکیک تعداد فرزندان خانواده.....	۵۵
جدول ۶-۴ نمونه تحقیق به تفکیک فرزند چندم بودن.....	۵۶
جدول ۷-۴ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش.....	۵۷
جدول ۸-۴ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش.....	۵۷
جدول ۹-۴ خلاصه رگرسیون پیش‌بینی مشکلات رفتاری براساس مدل پردازش اطلاعات اجتماعی.....	۵۸
جدول ۱۰-۴ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش.....	۵۸
جدول ۱۱-۴ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش.....	۵۹
جدول ۱۲-۴ خلاصه رگرسیون پیش‌بینی پرخاشگری براساس مدل پردازش اطلاعات اجتماعی.....	۵۹
جدول ۱۳-۴ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش.....	۶۰
جدول ۱۴-۴ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش.....	۶۰
جدول ۱۵-۴ خلاصه رگرسیون پیش‌بینی پرخاشگری براساس مدل پردازش اطلاعات اجتماعی.....	۶۱
جدول ۱۶-۴ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش.....	۶۱
جدول ۱۷-۴ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش.....	۶۲
جدول ۱۸-۴ خلاصه رگرسیون پیش‌بینی اختلال نافرمانی مقابله‌ای براساس مدل پردازش اطلاعات اجتماعی.....	۶۲
جدول ۱۹-۴ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش.....	۶۳
جدول ۲۰-۴ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش.....	۶۳
جدول ۲۱-۴ خلاصه رگرسیون پیش‌بینی اختلال نقص توجه بیش‌فعالی براساس مدل پردازش اطلاعات اجتماعی.....	۶۴
جدول ۲۲-۴ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش.....	۶۴
جدول ۲۳-۴ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش.....	۶۵
جدول ۲۴-۴ خلاصه رگرسیون پیش‌بینی افسردگی براساس مدل پردازش اطلاعات اجتماعی.....	۶۵
جدول ۲۵-۴ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش.....	۶۶

صفحه

عنوان

جدول ۴-۲۶ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش ۶۶

جدول ۴-۲۷ خلاصه رگرسیون پیش‌ینی اضطراب براساس مدل پردازش اطلاعات اجتماعی ۶۷

جدول ۴-۲۸ ماتریس‌های همبستگی متغیرهای پژوهش ۶۷

جدول ۴-۲۹ خلاصه‌ی نتایج مدل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی اختلالات رفتاری بر اساس
مدل پردازش اطلاعات اجتماعی، سن و پایه تحصیلی ۶۸

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

تمام پدر و مادرها زمانی در طول سالهای اولیه زندگی فرزندانشان با شک و تردید مواجه می‌گردند، اشتباه می‌کنند و یا در مورد نحوه کنار آمدن با کودک خود راهنمایی می‌طلبند؛ این راهنمایی خواستن‌ها ممکن است در مورد چگونگی مدارا با کودکی تق‌نقو، پرخاشگر، گوشه‌گیر یا نحوه‌ی مدارا با قشقرق‌های بچه‌ها باشد (داگلاس^۱، ترجمه پورافکاری، ۱۳۷۵).

مدت زمان زیادی می‌باید تا هیجانات کودکان آب و رنگ تمدن به خود بگیرد و از آنجایی که آنها عواقب اعمال خویش را درک نمی‌کنند، گاهی اوقات کارهایی می‌کنند که بزرگسالان حتی از اندیشیدن به آنها ناراحت می‌شوند، اما معمولاً چنین رفتارهایی به راحتی از خزانه رفتاری کودک به موازات اینکه نضح یابد حذف می‌گردند (ساراسون^۲، ساراسون، ترجمه نجاریان و همکاران، ۱۳۸۷).

اختلالات رفتاری-هیجانی^۳ از اختلالات شایع در بین کودکان و نوجوانان است که به وفور مورد توجه متخصصان بالینی قرار می‌گیرند. افراد دارای اختلالات رفتاری مزمن، انحرافی و افراطی دارند، که ممکن است به شیوه‌های گوناگون بروز پیدا کند.

1- Douglas

2- Sarason

3- emotional- behavior disorders

اختلالات رفتاری، مشکلات فردی و اجتماعی فراوانی را بوجود می‌آورد. کودکان مبتلا به این اختلالات، خانواده، آموزشگاه و اجتماع را با مسایل و دشواریهای گوناگونی مواجه می‌کنند و آنها را نیز در برابر آشفتگی‌های روانی- اجتماعی دوران نوجوانی و حتی بزرگسالی، آسیب‌پذیر می‌سازند. این اختلالات به نقص عملکرد در زمینه‌های مختلف از جمله زمینه‌های تحصیلی و خانوادگی منجر می‌شود که در نهایت افت تحصیلی یا رفتارهای بزهکارانه را موجب می‌شود (ایوانز^۱ و همکاران، ۲۰۰۵).

در این میان والدین برای تربیت فرزندان خویش با چالش‌ها و دشواری‌های بیشتر مواجه هستند و یکی از اهداف مهم آنها تربیت کودکانشان در روند اجتماعی شدن است. آنها باید به فرزندانشان راه و رسم کنار آمدن با مشکلات از جمله استرس‌های زندگی را بیاموزند آن هم به شکلی که مقبولیت اجتماعی داشته باشد. اگر استقلال و خود مختاری کودک در چارچوب مشخصی نباشد، تعارض امیال و ناکامی‌هایش با امیال و ناکامی‌های والدین بیشتر شده و نتیجه این تعارض انجام رفتار منفی و مخرب از سوی کودک (و همچنین والدین) است. در خصوص اختلالات روانی بزرگسالان، افسردگی و اضطراب علت عمده مراجعه به متخصصان بهداشت روانی به شمار می‌آید اما این امر در مورد کودکان صادق نیست. اکثریت مسایل کودکی که موجب ارجاع آنها به متخصصین بهداشت روانی و روان‌شناسان می‌شود، به مشکلات رفتاری کنترل نشده مربوط می‌شود. شناخت مشکلات و نابهنجاری‌های رفتاری از موضوعاتی است که اهمیت آن از نیم قرن پیش آغاز شده و در سال‌های اخیر رشد شایانی داشته است (شرودر و گوردون^۲، ۲۰۰۰، ترجمه فیروز بخت، ۱۳۸۵). برآورد می‌شود که بین ۵۰ تا ۷۰ درصد از مزاج‌ان مراکز مشاوره و کلینیک‌های روان پزشکی را کودکان و نوجوانان با اختلالات رفتاری تشکیل می‌دهند (کازدین^۳، ۲۰۰۴). براین اساس چاره‌جویی در خصوص تبیین و پیش‌بینی مشکلات رفتاری از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

۱-۲ بیان مساله

کودکان قشر عمده‌ای از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند به طوری که در کشورهای در حال توسعه، سهم این قشر از کل جمعیت جهان تقریباً به ۵۰ درصد می‌رسد (خداوند و همکاران، ۱۳۸۸). در هر جامعه سلامت کودکان و نوجوانان اهمیت ویژه‌ای دارد و توجه به بهداشت روانی آنها کمک می‌کند تا از نظر روانی و جسمی سالم بوده و نقش اجتماعی خود را بهتر ایفا کنند (رنجبر و همکاران، ۱۳۸۱). در این راستا شناخت صحیح ابعاد مختلف

1- Evanz
2- Shuroder & Gordon
3- Kazdin
4- Mental health

جسمی و روانی این گروه سنی و کوشش در راه تأمین شرایط مادی و معنوی مناسب برای رشد بدنی، عاطفی و فکری آنان واضح تر از آن است که نیاز به تأکید داشته باشد. مطالعات انجام شده در فرهنگهای مختلف نشان داده است، درصد قابل توجهی از کودکان سنین مدرسه و قبل از مدرسه دچار مشکلات رفتاری^۱ هستند (هارلند^۲ و همکاران ۱۳۸۷). منظور از مشکلات رفتاری کلیه رفتارهای تکراری، غیرعادی، آزاردهنده نظیر افسردگی، مشکلات اجتماعی، رفتار قانون شکنی، اختلال سلوک، پرخاشگری، بیش‌فعالی و غیره است که باعث اختلال در کارکرد فرد و خانواده می‌شود (رواقی و همکاران ۱۳۸۷). اختلالات رفتاری کودکان، اختلالات شایع و ناتوان کننده‌ای هستند که برای معلمان، خانواده و خود کودکان مشکلات بسیاری را ایجاد می‌کند (شکوهی و پرند، ۱۳۸۴). محققان در یافته‌اند که اختلالات رفتاری معمولاً نخستین بار در سالهای آغازین دوره ابتدائی مشاهده می‌شود و بین سنین ۸ تا ۱۵ سالگی به اوج خود می‌رسد. اختلالات رفتاری به طور قابل ملاحظه‌ای بر عملکرد تحصیلی و حرفه‌ای کودکان و نوجوانان تاثیر منفی می‌گذارد و احتمال ابتلاء به بیماریهای روانی را در دوره‌ی بزرگسالی افزایش می‌دهد (پاندینا^۳ و همکاران ۲۰۰۷). اختلالات رفتاری همچنین احتمال ابتلای افراد به سوء مصرف مواد، فعالیتهای بزهکارانه، اختلالات اضطرابی و خلقی، ناتوانی یادگیری، اختلالات عصب روانشناختی و اختلال شخصیت مرزی را افزایش می‌دهد (گائونی، بلک و بالدوئیسم^۴، ۱۹۹۸).

با توجه به اهمیت و تاثیرات فراوان اختلالات رفتاری کودکان، مدلها و رویکردهای گوناگونی به منظور تبیین، پیش‌بینی و درمان اختلالات رفتاری ایجاد شده‌اند. در این میان مدل پردازش اطلاعات اجتماعی^۵ (کریک و دوج^۶، ۱۹۹۴) که در سالهای اخیر گسترش یافته است با بهره‌گیری از رویکرد پردازش اطلاعات و از رهگذر تعاملات اجتماعی به بررسی علل و پیشگیری از مشکلات رفتاری کودکان و نوجوانان پرداخته است. رویکرد پردازش اطلاعات، یکی از راهبردهای مسلط در رشد شناختی است (سیگلر^۷، ۱۹۸۳؛ به نقل از فلاول، ۱۳۷۷) که با پیدایش کامپیوترهای سریع‌العمل در دهه ۱۹۵۰ مطرح گردید. تحقیقاتی که در اواخر ۱۹۵۰ به وسیله‌ی هربرت سیمون و همکارانش انتشار یافت، نشان داد که چگونه با استفاده از کامپیوتر می‌توان پدیده‌های روانشناختی را

-
- 1- Behavior problems
 - 2- Harland
 - 3- Pandina
 - 4- Gaoni, Black & Baldwin
 - 5- Social Information Processing Model
 - 6- Crick & Dodge
 - 7- Zigler

شبه‌سازی کرد و این امکان به وجود آمد که به آدمی به عنوان خبر پرداز یا پردازنده اطلاعات نگریسته شود (اتکینسون^۱ و همکاران، ۱۳۸۲).

در رویکرد پردازش اطلاعات، ذهن آدمی به عنوان یک سیستم شناختی که قابل قیاس با کامپیوتر دیجیتال است در نظر گرفته می‌شود. این سیستم، اطلاعات را به شیوه‌های مختلف، نظیر، رمز گذاری^۲، رمز گشائی^۳، مقایسه یا ترکیب اطلاعات جدید با دیگر اطلاعات، اندوزش^۴، بازیابی^۵ و قرار دادن اطلاعات در محور توجه یا هوشیاری، پردازش می‌کند (فلاول، ۱۳۷۷). پردازش اطلاعات بیش از آنکه به توصیف‌های کلی بپردازد، به بررسی قدم به قدم آنچه در برخورد ذهن با تکلیف رخ می‌دهد علاقمند است (خانجانی، ۱۳۸۵). هدف مطلوب رویکرد پردازش اطلاعات، دست یافتن به چنان مدل دقیق و صریحی از پردازش اطلاعات است که بتواند به طور موفقیت آمیزی به عنوان یک برنامه کارآمد کامپیوتری عمل کند. این مدل همچنین باید بتواند درباره‌ی نحوه رفتار آزمودنی تحت شرایط و محدودیت‌های خاص تکلیف و در پاسخ به درون داده‌های ویژه، پیش‌بینی‌های دقیقی به عمل آورد (فلاول، ۱۳۷۷). نظام پردازشگری اطلاعات که خود روشی در جهت توجه و تبیین چگونگی کارکردهای ذهنی است اخیراً نیز به چگونگی پردازش اطلاعات اجتماعی توجه کرده است که منجر به پیدایش رویکردی جدید به نام مدل پردازش اطلاعات اجتماعی (دوج، ۱۹۹۴؛ به نقل از بورگس، جسلوویز، روبین و لافورسی^۶، ۲۰۰۶) شده است که در ادامه به توصیف و تبیین این مدل پرداخته می‌شود.

شیوه‌هایی که کودکان موقعیت‌های اجتماعی و دیگر رفتارها را پردازش می‌کنند موضوع گسترده‌ای در شناخت اجتماعی و ادبیات روانشناسی تحولی بوده است. براین اساس کرک و دوج (۱۹۹۴)؛ به نقل از بورگس و همکاران، ۲۰۰۶) مدلی را تحت عنوان مدل پردازش اطلاعات اجتماعی، پیشنهاد کرده‌اند که بر اساس آن هنگامی که کودکان خود را در موقعیت‌های اجتماعی می‌بینند و زمانی که با یک موقعیت دشوار مواجه می‌شوند، ابتدا به رمزگردانی و تفسیر سر نخهای اجتماعی اطلاعات می‌پردازند، سپس اطلاعات را در دسترس خزانه شناختی شان قرار می‌دهند، بر اساس آن تصمیم می‌گیرند و پاسخهای احتمالی به موقعیت‌های معین را ارزشیابی می‌کنند و نهایتاً انتخاب می‌کنند و بر اساس پاسخ انتخابی عمل می‌کنند (بورگس و همکاران، ۲۰۰۶). مدل دوج درباره تعامل اجتماعی به طور آشکار مبنای شناختی دارد. موقعیت اجتماعی به گونه یک موقعیت عقلانی

1- Etkinson

2- Encoding

3- Decoding

4- Storage

5- Reterieval

6- Burgess, wojslawowicz, Rubin, krasnor&laforce

برداشت شده و تبیین آن نیز بر مبنای مدل پردازش اطلاعات است. این مدل دارای پنج واحد است (پورمودت و بشاش، ۱۳۸۹).

واحد اول: محرک یا شاهد اجتماعی، عبارتست از اطلاعاتی که کودک باید پردازش کند. این اطلاعات متعدد و متنوعند و می‌توانند به عنوان مثال، لبخندی از طرف دیگری، دعوتی به یک مهمانی و یا برعکس ابروانی باشند که با دیدن کودک به هم گره می‌خورند. هریک از اینها علامت اجتماعی است و برای کودک دریافت‌کننده، نقش محرک اجتماعی را ایفا می‌کند.

واحد دوم: عبارت از پردازش محرک است. کودک باید به محرک یا شاهد اجتماعی معنا بدهد. رفتار او در برابر محرک، ناشی از معنایی خواهد بود که به آن محرک داده است (این واحد است که مخصوصاً از لحاظ پردازش اطلاعات اجتماعی اهمیت دارد).

واحد سوم: مربوط به عمل و انتخاب آن است. یعنی بعد از اینکه محرک یا شاهد اجتماعی پردازش شد، کودک باید رفتار اجتماعی را انجام دهد (مثلاً پذیرفتن دعوت و وارد شدن در بازی گروهی وغیره).

واحد چهارم: مربوط به دیگری است. یعنی عمل انجام یافته از طرف کودک اول، چگونه از طرف دوست یا همسال یا بطور کلی از طرف دیگری دریافت می‌شود. به بیان دیگر، رفتار انجام یافته توسط کودک محرکی است برای دیگری که آنرا دریافت می‌کند.

واحد پنجم: مربوط به انجام عمل اجتماعی بعد از پردازشگری اطلاعات دریافتی، از طرف مخاطب یا دیگری، نسبت به کودک است. همانگونه که پیش از این نیز اشاره شد، پردازش اطلاعات اجتماعی در واحد دوم از مدل پنج واحدی یعنی مرحله پردازش محرک، تحقق می‌پذیرد و دوج (۱۹۹۴) ۵ مرحله یا گام را در آن مشخص ساخته است:

گام اول- رمز گردانی: کودک باید قبل از هر چیز، محرک اجتماعی را دریافت و رمز گردانی کند. برای این منظور او باید علامت یا محرک اجتماعی را به درستی و با دقت ادراک کند و دریابد کدام یک از شواهد، آن اهمیت را دارند که می‌باید رمز گردانی شوند. مثلاً برای کودکی که بخواهد در جمع یا گروهی وارد شود که اعضای آن از قبل با هم بوده‌اند، دریافت یک لبخند یا یک گره در ابرو، مهم‌تر از شواهد مربوط به چگونگی لباس پوشیدن اعضای آن گروه است. بنابراین محرکی که در اینجا می‌باید در درجه اول رمز گردانی شود لبخند یا گره ابرو است و لباسی که هر کدام از افراد گروه پوشیده‌اند اهمیت ثانوی دارد.

گام دوم- تفسیر: اطلاع اجتماعی بعد از رمز گردانی، باید تفسیر شده و معنای آن بدست آید. بدین منظور باید اطلاعات رمز گردانی شده با آنچه کودک میداند مقایسه گردد. بعنوان مثال، دریافت یک لبخند از طرف اعضای گروهی که کودک می خواهد وارد آن شود چه معنایی دارد؟ تفسیر بستگی به آن دارد که کودک قبلاً درباره لبخند در موقعیت های مشابه چه می داند، و چه تجربیاتی دارد. بعنوان مثال، کودکی در این خصوص چنین می گوید: وقتی من وارد گروهی می شوم که قبلاً یک بازی را شروع کرده اند، لبخند، اغلب، علامتی از پذیرش است ولی وقتی شروین (یکی از دوستانم که با من خصومت دارد) به من لبخند می زند، میدانم که دارد می گوید: در اولین فرصت به دامت میاندازم. برای این کودک، لبخند بر حسب موقعیت و شخص، معانی متفاوت می یابد و به صورت های متفاوت تفسیر می شود.

گام سوم- جستجوگری پاسخ: وقتی شواهد و محرک اجتماعی تفسیر شدند، کودک قدم بعدی خود را تعیین می کند. او می باید تعدادی از رفتارهای مختلف را متناوباً در نظر گیرد. آیا وارد گروه بشود؟ اگر آری، چگونه؟ آیا دور محوطه بازی بچرخد و منتظر باشد تا یک حرف خوب برای گفتن پیدا کند؟ به موازات سن، کودکان به انتخابهای متعدد و ظریفتری دست می یابند و این خود باعث می شود تا آنها بتوانند در موقعیت های اجتماعی با لیاقت بیشتر عمل کنند.

گام چهارم- ارزشیابی پاسخ: بعد از در نظر گرفتن پاسخ، ارزشیابی آن لزوم می یابد و این بستگی به توانایی کودک در پیش بینی نتایج اعمال و رفتارهای خود دارد. یعنی او باید بتواند در میان پاسخ های مختلف، پاسخی را انتخاب کند که نتیجه آن در موقعیت کنونی توفیق آمیزتر خواهد بود.

گام پنجم- اجرای عمل: کودک در نهایت رفتار انتخاب شده را به عمل منجر ساخته و آن را اجرا می کند. به زعم دوج گامهای یاد شده به ترتیب و به گونه منظم اجرا می شوند. با این حال، این امکان نیز وجود دارد که در حین پردازش اطلاعات، برخی از گامها اجرا نشده باشند، نتیجهی چنین مواردی رفتارهای اجتماعی نامناسب و ناموفق خواهد بود (دوج، ۱۹۸۶؛ به نقل از محسنی، ۱۳۸۳؛ کرک و دوج، ۱۹۹۴؛ به نقل از بورگس و همکاران، ۲۰۰۶).

در نتیجه می توان این گونه نتیجه گرفت که کودکانی که پردازش اطلاعات اجتماعی بالاتری دارند، مشکلات رفتاری کمتری را از خود نشان می دهند و کودکانی که در پردازش اطلاعات اجتماعی دچار نقص هستند، مشکلات رفتاری بیشتری را از خود نشان می دهند.

با توجه به روزآمد و کاربردی بودن این مدل، هدف پژوهش حاضر بررسی کارایی مدل پردازش اطلاعات اجتماعی در پیش بینی مشکلات رفتاری دانش آموزان ابتدایی است.